

ضرب المثلهای معروف

ایران

تألیف: مهدی شهلی

به یاد پدرم

شادروان مهدی ابوالقاسم میرباقری

بنیادگذار انتشارات شرق

سهیلی، مهدی، ۱۳۰۳ - ۱۳۶۶.

ضرب‌المثلهای معروف ایران / تألیف مهدی سهیلی. — تهران :

گل‌آرا، ۱۳۸۴.

ISBN: 964-94310-7-1

۲۱۵ ص.

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

۱. ضرب‌المثلهای ایرانی. ۲. ضرب‌المثلهای فارسی. الف. عنوان.

فا ۳۹۸ / ۹۸

۴ ض ۹ / ۳۹۹۶ PIR
۱۳۸۴

۷۸۷۵-۸۴م

کتابخانه ملی ایران

ضرب‌المثلهای معروف ایران

تألیف: مهدی سهیلی

نوبت چاپ: اول ۱۳۸۴

چاپ: چاپخانه حیدری

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۶۴-۹۴۳۱۰-۷-۱

مرکز پخش: پخش ادیب

۶۳۰۷۶۶۲

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

۱۷۰۰ تومان

به نام خداوند

مهدی سهیلی در سال ۱۳۰۳ متولد گردید و به سال ۱۳۶۶ خورشیدی، روز هیجدهم مردادماه درگذشت. در رشته‌های مختلفی از ادب و فرهنگ فعالیت نمود و از میان فعالیت‌های خود رشته شعر و ادب را به عنوان شاخص کار خود برگزید و کوشش‌های خود را یکسره به این سو کشانید. نه تنها تخصص و کار خود را مشخص نمود، بلکه با تکامل روحی و فکری بعضی از کوششها و موضوعاتی را که در گذشته با آنها مانوس بود به کنارزد و از آنها به عنوان آثار دوران جوانی خود یاد می‌کرد.

لازم آمد تا در چاپ جدید کتاب ضرب المثلها که در سال یکهزار و سیصد و چهل و نه خورشیدی توسط ایشان تدوین گردیده بود، تغییراتی داده شود و به گونه‌ای تصرفاتی به عمل آید و از آنجائی که بعضی از ضرب المثلها از کلمات سخیف و در عین حال معنایی عمیق برخوردارند دست و دل بر آن نرفتند تا به کلی از آن درگذرند، بلکه سعی شده است تنها با تغییر برخی از کلمات، معنای مطلوب حفظ بماند و با در نظر گرفتن

این نکته که بازنگری حاصل بعد از درگذشت ایشان صورت گرفته است، در صورت مشاهده هر گونه نارسایی در این تغییرات، ایرادی متوجه مؤلف نمی باشد. امید آنکه مورد پسند قرار گیرد.

سهیل سهیلی

چهاردهم تیرماه یکهزار و سیصد و شصت و هفت

سخنی برای آغاز!

ضرب المثل‌های هر ملت نشان‌دهنده افکار و روحیات آن ملت است و جامعه‌شناسان از این رهگذر میتوانند به ویژگی‌های روحی و اخلاقی يك جامعه پی ببرند.

گاه يك ضرب المثل برای بیان يك مطلب آنچنان گویا و بلیغ است که از سخنی مطول، تأثیر آمیزتر است و این اثر را در بکار بردن يك شعر مناسب نیز میتوان یافت.

شاعران و نویسندگان بزرگ ایران نیز از ضرب المثل‌ها سود فراوان جسته‌اند و جای پای ضرب المثل‌ها را در آثار آنان جای جای می‌بینیم. آفرینندگان ضرب المثل‌ها در هیچ جای گیتی شناخته نشده‌اند و این پدیده ایست که ضرورت‌ها و نیازهای مردم آفریننده آنهاست و از صدها سال پیش تا کنون سینه بسینه بما رسیده است.

همانگونه که گفته شد، گاه در محاوره، با يك ضرب المثل، منطق گوینده چندین برابر کوبنده‌تر و گویاتر میشود و با ایراد يك ضرب المثل بحث به کوتاه‌ترین راه خود میرسد.

مثلاً وقتی در کاری دو نفر کارفرما اظهار نظر میکنند ما می‌گوییم:

● وقتی که ما ما دو تا میشه سر بچه کج در میاد!

یا:

● خانه‌ای را که دو کدبانو است، خاک تا زانو است!
آیا میتوان در چنین حالتی سخنی گفت که از این دو ضرب المثل
گویاتر، فصیح‌تر، دلنشین‌تر و کوبنده‌تر باشد؟
هنگامی نقش ضرب المثل ارزیابی میشود و آنرا تجربه میکنیم
که وقتی دوستی خشمگین از کاری که انجام نداده‌ایم گله میکند و به او
میگوئیم:

● چیزی که عوض داره گله نداره!

یا:

● ماهی را هر وقت از آب بگیرند تازه است!

یا:

● گله گیهاات ب سرم! یشالاه عروسی پ سرم!
ناگهان می بینیم خشم دوست به خنده و فریادش به آرامش میگراید.
من شخصاً در زمان کودکی شیفته ضرب المثل بودم و هنگامی که
ضرب المثلی از زبان بزرگترها میشنیدم به وجد می آمدم.
مثلاً میشنیدم که بزرگترها در مناسبت‌های گوناگون میگفتند:

● نکرده کار نبرند بکار!

● از نخورده بگیر بده به خورده!

● دیوار موش داره، موش گوش داره!

● از اسب افتاده ولی از نسل نمیفته!

● بزك نمیر بهار میاد، گنیزه با خیار میاد!

این آمیختگی با ضرب المثل‌های حکمت آمیز پارسی و علاقه‌ای که
بآن داشتم موجب شد که با مراجعه من به برادران شادروان علامه
علی اکبر دهخدا و نظارت مستقیم در چاپ و تصحیح چهار جلد کتاب

امثال و حکم علامه دهخدا با سرمایه مؤسسه محترم انتشارات امیر کبیر پس از سالها به چاپ دوم برسد. آنهم با گونه‌ای منقح‌تر و صحیح‌تر. دیگر کوشش من در راه احیاء ضرب‌المثل، برنامه‌ای بود که چند سال هر صبح آدینه بنام مسابقه ضرب‌المثلها در برنامه‌ی شما و رادیو اجرا میشد و تنها نویسنده‌ی آن، نگارنده بود. با اجرای این برنامه، گرایشی عجیب به ضرب‌المثلها در شنوندگان رادیو پیدا شد و نحوه‌ی اجرای آن بدینگونه بود که نمایشنامه‌ای کوتاه بر اساس يك ضرب‌المثل مینوشتم و بوسیله هنرپیشگان اجرا و روی نوار ضبط و در سالن استودیو برای دو نفر مسابقه‌دهنده پخش میشد و آنان با استنتاج از نمایشنامه، با شوق و هیجان به کشف ضرب‌المثل مورد نظر میپرداختند و این برنامه خود در ترویج ضرب‌المثلهای ایران و آشنائی مردم با آن نقشی عظیم و ارزشمند داشت.

سخن کوتاه:

علاقه‌ی دیرین من به ضرب‌المثلها، استعمال آن در محاورات و نوشته‌هایم، نظارت مستقیم در چاپ و خواندن و بازخواندن امثال و حکم علامه دهخدا و نوشتن چند سال نمایشنامه ضرب‌المثلها مرا بر آن داشت که کتابی در این زمینه فراهم آوردم و این مطلوب پس از سالی رنج بدست آمد.

شاید گفته شود با وجود مجلدات مفصل امثال و حکم شادروان دهخدا، چاپ این کتاب چه ضرورت داشت؟

در پاسخ میگویم: مجموعه‌ی گرانقدر «امثال و حکم» مفصل بود و قصد من فراهم آوردن کتابی جامع و مختصر در زمینه‌ی تنها «ضرب‌المثلها»

بود آنهم ضرب المثل‌های معروف. در نتیجه، حذف «حکم» و ضرب المثل‌های غیر معروف، ضروری مینمود.

نکته‌ای که یس‌آوریش لازم بنظر میرسد اینست که در این کتاب حتی المقدور سعی شده است که مثل‌ها با همان بیان عامیانه و با اصطلاح خودمانی که میان مردم معمول است آورده شود و این کار از ویژگی‌های استثنائی کتاب حاضر است و در هر جا که متبادر بدهنم بوده است بمناسبت، داستانی هم در ذیل بعضی مثل‌ها آورده‌ام.

در پایان باید یادآور شوم که در تدوین این کتاب غیر از مجموعه ارزشمند و جاودانه «امثال و حکم» تألیف دانش مرد بزرگ ایران علامه دهخدا، گهگاه به کتاب «فرهنگ عوام» تألیف دانشمند آزاده و پاکدل جناب آقای امیرقلی امینی مراجعه شده است. خداوند روان دهخدا را شاد و جان امینی را از گزند غم‌ها آزاد و مرا در خدمت‌های ناچیز فرهنگی یاری فرماید. بمنه و کرمه.

شهر یورماه بک‌زار و سیصد و چهل و نه خورشیدی

مهدی سهیلی